

KIS-738 – Gl. solécisme, barbarisme, incorrection, impropriété

(GE – 04 10 01)

Da 'm c'heneil Turiaw Ar Menteg (1941-2001)

En un notenn eus 1989¹ e pleden gant an dareuladoù, eleze gant an darvezadoù en arver al lavar a ra anezhañ estreget un areg² — peurgetket dre gorvoñ ar c'hennotadurioù diwar goust an denotadurioù. An dareuladoù a ampleg piaouekaat³ al lavar, eleze bezañ e tro d'e anlouerañ⁴, da emunaniñ gantañ evit genel digented : lavar digent, dended⁵ digent. An dareuladoù zo dorioù o skeiñ war an tu-hont d'al lavar graet. Heñvel en un doare ouzh an dareuladoù eo disleberadoù al lavar. Ar re-mañ zo ivez darvezadoù en arver al lavar, o c'hoarvezout avat n'eo ket dre ur mont en tu-hont met dre ur souzañ a-is d'al lavar graet : un disgraidigezh int eus al lavar, dre berzh un diouer a biaoekaat alies, met ivez dre un treiñ kein d'an dorioù o skeiñ war an tu-hont. An damant hon eus d'ar yezh zo moarvat adkavout ha mirout an holl loazioù a zo bet he re a-hed he istor, zo hep mar bezañ feal d'ar yezherion eus ar remziadoù kent dezevet d'he c'has war raok. Hon damant blein avat eo he derc'hel evel unan eus al lec'hioù ma seven mab den e c'halvidigezh a benn a-raok, a *ragoriad* a 'r grouadelezh.

¹ Sl. KIS-359 – Gl. **figures, tropes, métaboles**, La-09, pp. 75 hh.

² Sl. KIS-064, La-04, pp. 46-47 ; KIS-412, La-09, pp. 457 hh. ; KIS-427, La-10, pp. 80-81 ; GSTL., ¶¶ 2254 hh.

³ Sl. KIS-414, La-10, pp. 18-21.

⁴ Sl. KIS-709, La-14, pp. 121 hh., pp. 124-125 pergen.

⁵ An nor eo an termen-mañ war lies argraf. Da gentañ argraf an nit hag an eskoriñ ; pezh a eskor dre an nit zo dended hag estreget dended : nann an den disrann diouzh ar pep all, met an den o vezañ war un dro ar pep all hag atebek war ar pep all — ur wech c'hoazh ez eo sklaerius ar gerdarzh, pa lak Br. *den* da zont eus ar wrizienn **g^hDem*- "douar" (GPC 1140) ; ouzh ar bennrann *dengreiz*- o kennotañ sujidigezh pep tra d'an den roue ha doue korvoer e ve da erlec'hiañ *dengern*- oc'h erverkañ da vab den e lec'h ambilh hag e atebegezh war ar pep all. Ha setu dres an eil argraf, loskus ouzh loskus hiziv, ez eo atebegezh hollvedel, hollvoudel an den — an aozer a sachas ar splannañ hon evezh war an argraf-mañ eo Hans JONAS gant e levr *Das Prinzip Verantwortung (Ar Bennaenn atebegezh)*, Insel Verlag, Frankfurt 1979 (tr.gl. *Le Principe responsabilité*, Cerf, Paris 1990).

Ar brezhoneg ne oufe bezañ ar pezh a welomp e teu da vezañ gant bagadoù a-bezh a nevezvrezhonegerion prederiet da varmouzañ aspadennoù ul lavar diruzet d'an anistor — e dilerc'h remziadoù a oa, int, prederiet, en un ersav yec'hedus, da emzizober anezho.

Ar c'hemm etre dareulad ha disleberad ned eo ket enta da gavout kement e par ar furm hag e par an den, al lavariad e unan hervez ma sko trema an tu-hont pe ma tro kein d'an tu-hont. Evit gwir, e par ar furm e c'hoarvez evel e pep bev disleberadurioù dizehan er yezh — kounaomp da skouer steuzidigezh dibennoù arc'hwelel an hengeltieg — nemet e c'hellont talvout a eil lank d'ul lamm war raok — ar c'hemmadurioù derou. Ent vonel emañ savlec'hiet yec'hed ha kleñved ur yezh e speredoù ar yezherion.

En devoud, an notenn-mañ a savan da heul un eskemm gant LM e sigur an droidigezh en doa graet eus ur pennad gant Charles Henri FAVROD. Setu un arroud eus an destenn orin :

“À mesure qu'on s'achemine vers la constitution d'une nation, surtout si celle-ci coïncide avec un État, une langue prend la prédominance comme **langue parlée, écrite et d'administration**, en réduisant les autres langages à des rôles subordonnés ou à l'extinction. La variété reconnue par l'ensemble des locuteurs devient ainsi la langue standard du pays¹”.

An evezhiadenn-mañ a ris : “E galleg laosk e tenn ur solekism (termen a amprestan betek gouzout !) da baotaat : doareañ ur pennanv war un dro gant un adanv hag ur pennanv klokaenn. Hag ar brezhoneg a yafe da heul ? Reizh e ve : « *comme langue parlée et écrite, comme langue d'administration* » (skrivañ : « *langue parlée, écrite et administrative* » a ve un amgemer², eleze lakaat a un gwere furmel termenoù a wereoù sterel kevarall — ha moarvat eo evit hepkoriñ an amgemer en deus an aozer graet ur solekism). Lavarout a rafen « *evel yezh komzet ha skrivet, evel yezh a amaezhiezh / amaezhel* ».” Ha dre se, a wazh da wazh, ez on deuet da studiañ ar “*solekism*” ha disleberadoù all en arver al lavar.

SOLECISME

¹ Charles-Henri FAVROD, *La Linguistique*, EDMA Livre de poche 4474, p. 145.

² Sl. KIS-359, La-09, p. 81. Ur skouer vrudet a amgemer eo ar bomm : “E daou lec'h e voe gloazet, e Madagaskar hag en e feskenn dehou.”

Ar Gl. *solécisme* (Gr. *soloikismov*“, eus *Sovloi*, kêr eus Kilikia, enni entrevaded atenian a gomze ur gresianeg displeber) a zespizer evel ur fazi kevreadur, un arverañ unvezioù neuziadel furmet reizh met ereet direizh (sk. : frazennoù a glever digant teodyezherion lec'hel a seurt gant “*Pa va zad a zeu du-mañ*” ma 'z eo splann levezon kevreadur ar galleg). Hevelep trozañ reolennoù ar c'hevreadur ne lak ket e penn kont diazez ar reolennoù, ha pa ve hemañ ar poell, ar boaz pe ar skoueriekaat. Anat eo e vez bepred ur parzh a didegezh e reolennoù ar c'hevreadur evel e pep reolenn. Ouzhpenn se, dre berzh ar skoueriekaat end-eeun e vez ar reolennoù o tedreiñ eus un oadvezh d'egile. Frazennoù evel : *O lakaat e vijen muslim, e rafen pirc'hirinded Mekka* pe *En lavarout a ran*, bet gouzañvet er yezh lennegel, a seller hiziv evel faziek en askont eus disklot an orioù etre an div lavarenn er frazenn gentañ, en eil eus trozadur reizhiad ar raganvioù klokaenn bet assavet er bloavezhioù c'hwegont.

E galleg kempred e stader mui ouzh mui a drevnadoù evel an hini a gaver e frazenn Favrod usveneget : “*langue parlée, écrite et d'administration*”; hep klask gwall bell, e “*Statuts de l'Institut Culturel de Bretagne – Skol-Uhel ar Vro*” (1989) e lenner ez eus anv eus un ensav a zo “*Le Conseil Scientifique et d'Animation*”, ken e c'haller goulakaat emañ an trevnad kevreadurel-se, sellet evel faziek betek henn, war an tres da c'hounit lañvaz ar reizhded. Chom a ra da c'houzout evel just hag en orin an daskemm reolenn ez eus ul lusk d'an tu-hont, ur feiz nidiat, pe un diruzadur etrezek un aregekaat eus al lavar. Rak se, adarre ez atersan : hag ar brezhoneg en deus da vont da heul ?

Bezet pe vezet, reolennoù zo d'ar c'hevreadur, trozet e vezont, hag un anvad zo da lakaat war an trozadoù kuit a amprestañ un termen gresianek pegen etrevroadel bennak e ve. E gwir eo bet prientet an hent dimp gant yezhoniourion ar *Groupe μ*¹. Evel ma welomp, e savelont pevar live d'an dareuladoù (ar re-mañ a reont anezho *métaboles*, Br. *darwezadoù*); al live B a anvont hini ar Gl. *métataxes* (Br. *dardrevnadoù*), despizet evel “darwezadoù e par luniad ar frazenn”. Alese, trozañ reolennoù luniadur ar frazenn a c'haller ober anezhañ *kammdrevnañ* ha kevatal brezhonek Gl. *solécisme* zo **kammdrevnad** g.

BARBARISME

¹ Groupe μ , *Rhétorique générale*, Larousse, 1970 ; ademb. Points Seuil, 1982. Sl. KIS-359, La-09, pp. 93 hh.

Ar Gl. *barbarisme* (Gr. *barbarismov*) "prezeg ankompenadus evel pa vije en ur yezh estren", eus *bavrbaro* "angresian, barbar, estren") a zespizer evel ur fazi e furn an unvezioù neuziadel ; tri seurt ez eus : *a*) ar fazi dezneuziañ, eleze torr ar reolennoù darbennet evit degemer er yezh un hanc'her hen- pe allyezh (sk. : derc'hel e brezhoneg ar skrivad hBr. *odl*¹ bet skoueriekaet da Br. *eul* ; skrivañ *hidrogen* pe *hidrojen* pa 'z eo *hidrogen* an dezneuziadur darbennet) ; *b*) ar fazi gerluniañ, eleze dreist-holl torr ar reolennoù darbennet evit deverañ diwar an amprestoù (sk. : Br. *kosmel*, hiron diwar *kosmozel*, deveret diwar an amprest *kosmoz*, ha *kosmek*, dezneuziadur hervez ar reolenn savelet gant Roparz HEMON² eus an amprest Gl. *cosmique*) ; *c*) an hironadur dindan levezon un allyezh³, an distummadur soniadet pe skrivadel diwar aspad un trefod (sk. : *ne oaran ket, evel ma karoc'h*) pe c'hoazh dre berzh un anaoudegezh skort eus ar yezh.

Ne gav ket din hor befe da luniañ an termen a glaskomp. En arver en en kaver endeo dindan bluenn Turiaw AR MENTEG en e lizher eus an 28 05 84 da Pascale CHEVILLARD⁴ : "*Amañ e rankan anzav o deus ma bugale muioc'h dizesket ar brezhoneg e metou Diwan eget n'o deus eñ desket. N'in ket da sevel roll an euzhc'herioù o deus tapet evel-se...*" (p. 210). Kinnig a ran enta degemer Br. **euzhc'heriad** g.

INCORRECTION

Heuliañ a ran ar rummadur kinniget gant Georges MOUNIN¹ pa renk an *incorrection* e-kichen ar c'hammdrevnad dre ober anezhi *un léger solécisme* (p. 302).

¹ Evel ma kinnige Léon FLEURIOT : "One example, through hypothetical reconstruction, obr [Old Breton] *odl* "signification", "meaning" has been made into a monster, **eul*, incomprehensible in any Celtic language !" (*A Dictionary of Old Breton Part II* by Claude Evans and Léon Fleuriot, Toronto, 1985, p. 4). Ken divarc'het oa hon c'heneil FLEURIOT dirak ar brezhoneg kempred ha ma oa Anatole LE BRAZ dirak ar valleeg hag eveltañ en defe a-walc'h lavaret : "*Why, it 's no longer my Old Breton !*"

² Roparz HEMON, "Gerioù etrevroadel", *Hor Yezh* nniv. 12-15 (r.k.), 1 (r.n.), 1957.

³ Amañ e vourran degas ar frazennoù a roe Alan AL LOUARN da skouer a vrezhoneg hiron en doa hervez a lavare kavet en ur romant : "*An tempest a gomañsas da soufliñ. Ar vartoloded en em suspante ouzh ar matchoù evel gwir grapoù humen.*" Dav anzav n'eo ket disaour kennebeut an arroud hon eus bet tro da lenn war *Ouest-France* d'ar 04 10 01 : "[...] bez' e vo en ur skolaj divyezhek [...] pe e filierenn publik Div Yezh [...]".

⁴ Sl. KIS-306 – "*Diwan hag an etrevroadeleg*", La-08, pp. 209-211.

¹ Georges MOUNIN (sous la direction de), *Dictionnaire de la Linguistique*, Presses Universitaires de France, 1974.

He despizañ a ra evel ur fazi ouzh ar c'hramadeg. Ledanoc'h eo enta erdal an *incorection*, pa 'z eo astennet d'ar c'hramadeg a-bezh endra sell ar c'hammdrevnad ouzh ur rann hepken eus ar c'hramadeg, ar c'hevreadur. Spisoc'h, un torr eo d'ar reolennoù o ren war ar merkoù arc'hwelel : niver, reizh², gour. E galleg e toug an *incorection* evit ul lod mat war an treouezañ³ (sk. : *un école, je venons*) ; e brezhoneg war ar c'hemmadurioù (sk. : *ar mamm, tri gi*), war an treouezañ ivez (sk. : *an dud ne zeuio ket, me a 'z a, div fazi*). Kinnig a ran adanviñ *kevreal* (sl. n. 2 e traoñ ar bajenn-mañ) an arver eus ar yezh kempleg diouzh ar reolennoù ; da heul, *ankevreal* an arver na gempleg ket ; ha da gevatal da Gl. *incorection*, Br. **ankevreal** aa. & g., **ankevreoded** b., **ankevreolder** g.

Kealioù ar gevreoded hag an ankevreoded a ampleg e tarbenn ar yezherion reolennoù, eleze ur skoueriekaat. Dav eo adlavarout amañ pezh a haeromp a-viskoazh da heul hon diaraogerion : hep skoueriekaat n'eus yezh ebet. An deskarded a zleer digareziñ o brezhoneg faziek ; digarez ebet avat evit ar re a ra dezho krediñ en o c'helennont war ur yezh pa na ouzont o unan nemet ur c'houyezh barr gant an ankevreolderioù.

IMPROPRIETE

O vont bepred hervez rummadur Georges MOUNIN e kaver ar fazi a ra anezhañ *impropriété* ouzh e zespizañ evel “un euzhc'heriad leiek o c'hoarvezout a arverañ ur ger en ur ster n'en deus ket¹” (sk. : *dougen ul lizher d'ar post, an abeg eus c'hweladur an Douar*). Ar c'hevatal brezhonek n'eo mui da glask p'en kaver en arver endeo, da

² Derc'hel a ran an anvad *reizh* da aroueziñ ar c'hemm gourel / benel dre ma ve diemsav dilezel un termen arveret ingal abaoe AR GONIDEG (lakaet er-maez an diwezhañ Roparz HEMON en doa adkemeret *jener* digant GREGOR). An arvar a vesk a oa gant *reizh* er gramadegoù kent a zeue eus an tri ster a roed dezhañ : a) b., pennaenn ar c'hemm gourel / benel (Gl. *genre*), b) aa. kempleg diouzh ar reolenn, difazi (Gl. *correct*) c) kempleg diouzh ar furmadur darbennet da rizh daveiñ (Gl. *régulier*). Kinnig a ran digemmañ an tri ster dre ober gant an termennoù-mañ : a) *reizh* b., b) *kevreal*, c) *kevrizh*.

³ Br. *treouezañ, treouez* g. [ent diarlenn : “*tredizhañ ar merkoù oc'h aroueziñ (an niver, ar reizh, ar gour)*”] a ginnigan ober eus astenn ur merk arc'hwelel da unvezioù neuziadel ereet dre ar c'hevreadur (Gl. *accorder, accord, Al. Kongruenz, Übereinstimmung, Sz. concord, agreement*). Savadurioù a erbedfen : *Ar rener a dreouez ar verb (Treouezet eo ar verb gant ar rener) dre ar gour hag an niver* (Gl. : *Le verbe s'accorde en personne et en nombre avec son sujet*). *Lakait treouezañ ar verb gant e rener* (Gl. *Accordez le verbe avec son sujet*).

¹ “[...] un léger barbarisme qui consiste à employer un mot dans un sens qu'il n'a pas” (o. m., p. 49).

skouer en arroud-mañ eus an notenn gouestlet da Vevoniezh prederel Hans JONAS :
“Ar gudenn evit al lenner eo dizoleiñ hag un devezout diles zo en tu all da ankewerded

an termenoù, o c'houzout e vez ankewer dre ret, ac'hoel da gentañ, an termenoù a rekizer evit dezgeriañ kealioù digent².” Br. **ankewer** aa. & g., **ankewerded** b., **ankewerder** g. enta.

Arbenn kentañ an ankewerded en arver ar brezhoneg eo levezon ar galleg : anat eo ar plakadur e *dougen ul lizher d'ar post*. *“Nann, « eoul kalon » ha n'eo ket « eoul ilin » !”* a gredas reizhañ Gab CHEREL oc'h emzvizout gant ur brezhoneger a-vihanik — n'en doa, anat kaer, nepred digoret geriadur VALLEE. En eneb, digoret en doa GEAK, met e vraslennet hep mui, ar brogarour a lavaras din nevez 'zo e fell da Vreizhiz *“difenn o fivelezh”*. An eil arbenn eo dispakadur ar yezh : e lavar ar preder deuet da yezh ar pemdez n'edo ket ar valleeg nag ar gwalarnege armet a-walc'h evit kemer perzh en *“hir a istor bet deraouet e gresianeg³”* gant *aijtiva* ha degouezhet gant Al. *Ursache, Grund, Motiv, Beweggrund*, Gl. *cause, motif* ha Br. *arbenn, kehuz, abeg*. En ul lizher din e souezhe Marsel KLERG rak an arver a raen eus an termen *gwask ar gwad* : *“Me a lavar : ar pouez gwad”* ; hag eñ voe klevet an droienn-mañ en e barrez pe luniet gant hon mignon kozh, ne vern ket, warni eo heverk hepken roudoù al lavar rakgouiziel ma veze damgevatal ar c'healioù *pouez, nerzh, gwask*, h.a.

AZNOTENN

Argraf kevreded ur yezh ned eo ket un afer akademek pe, d'ar muiañ, skolel. Met un afer denel en derez uhelañ pa 'z eo amplegad ganedigezh al lavar. Bez' ez eus anezhañ enta un afer istorel ha politikel da gentañ.

Diorreerion ar brezhoneg er c'hantvedoù tremen, eus GREGOR da VALLEE, a yeas d'ar parlantoù lec'hel, n'eo ket evit sevel en tremened betek ar yezh e oant an aspadennoù anezhi, met evit sevel yezh an dazont diwar danvez kraï ar mengleuzioù e oant. Alese o freder oa hini an holl ziorreerion yezhoù a-viskoazh : unvaniñ ar geriadur, stabilaat ar yezhadur, savelañ ar reolennoù diziouerus da c'hougevaniñ ar yezh ouzh kedvuhez ur gumuniezh. Anat oa dezho, evel da nep keodedour emouiziek, ez eo hevelep skoueriekaat poent mann nep yezh : a-is dezhañ ez eus parlantoù, teodyezhoù, rannyezhoù, met yezh ebet — dre se ez eo poent mann nep kumuniezh

² KIS-540 – Hiniendded ha treüded e preder Hans Jonas, La-11, p. 211.

³ KIS-558 – Gr. *aijtiva*, La. *causa*, h.a., La-11, pp. 372 hh.

ivez. An 200 000 brezhoneger lec'hel a ve c'hoazh e Breizh zo dezho ar galleg da yezh, kanevedenn o farlantoù ne ra ket anezho ur gumuniezh. Ha sklaer eo amkan ar galloud a weler hiziv oc'h emellout eus ar brezhoneg, amkan bleiniaded *Diwan* enta : evit ma padfe difrailh ur *Communauté nationale* bet oberiet evit ul lod kaer diwar-bouez ar galleg e ranker koustet a gousto mirout na ziwanfe ur gumuniezh vrezhonek ha rak se na zeufe ar brezhoneg evel yezh da gaout ul lec'h er gevredigezh.

Ha gwell e c'haller kavout evit klozañ an notenn-mañ, al levrenn-mañ eus LAVAR, eget un arroud eus al *Lizher digor* ma respiz Laorañs MOTROT e saviad a skolaer ha saviad ar gerent mar dalc'h *Diwan* d'an hent treset gant e GARTA¹ ?

[...] neuze :

“1 – Va fazi eo bet dibab kelenn e brezhoneg o soñjal eeunik e perzhien en un embregadenn a zouge erged ur gevredigezh.

“2 – Touellañ a reer ar gerent — me zo unan anezho ivez — hag ar skolidi dre o lakaat da grediñ e reer skol en ur yezh azas diouzh ar bed a vremañ tra ma tremener gant bastañ un ouzhpennad folklorek na c'hano kevredigezh ebet.”

¹ Sl. KIS-725 – *Diwan* ha heandizh ar brezhoneg, La-14, pp. 211 hh.